

L'òliba (*Tyto alba*) (ALDC, VII, 1571. L'òliba)

L'òliba és un 'ocell de la família dels titònids, d'uns 34 centímetres de llargada, de plomatge molt fi, el pit completament blanc, la cara rodona i plana, els ulls grossos i brillants, que habita pels murs i les torres de les esglésies i pels forats de roques; està amagat de dia i surt de l'amagatall quan fa fosca (*Tyto alba*). El mot (s. XIV), cognat de l'al. *Eule* i l'angl. *owl*, deriva, segons proposta enginyosa del DECat, del germ. *ŪWWĪLA > *òbila* (Sanelo, 1802), canviat en *òliba* (s. XIV) per metàtesi i per la creença que aquest rapaç es bevia l'oli de les làmpades de les esglésies; l'obertura de la [o] < ū s'explica per una llei que afecta la *o* tònica tancada inicial d'un bon nombre de mots (*h[ɔ]ra* < *h[o]ra* < HŌRA, *[ɔ]lla* < *[o]lla* < ŌLLA; cf. Coromines, 1971: 189-195); cal descartar l'ètim BUBULARE 'cridar com el duc' que proposa Spitzer. *Òliba* ha format *òlipa* 142, amb ensordiment de la [b]; *oliba* 160 i *olipa* 132, 134, 138, 139, amb canvi cap a mot paroxíton, per afinitat amb l'arag.; *xolipa* 137, amb homonimització amb *xuta*, *xut*, *xot* o per influència onomatopeica a causa de les notes sibilants del seu crit (cf. *jòvila* en Escrig, 1851), a més del der. eiv. *oli[v]assa*, amb labiodental per homonimització formal amb *oliva* i amb el suf. -*assa* (< -ACEA), de valor augmentativopejoratiu, com *oliassa*, *vinassa*, perquè era considerat ocell de mal averany (cf. ross. *corbàs* 'corb') (Veny, 1999 a: 122); mentre que *òbila* ofereix una bona gamma de var. formals: *òbia* 124, 184, per caiguda de la lateral (potser per dissimilació del mot en un context com *l'òbila*), com en *òbbia* 111, 119, per geminació de [b] davant el diftong. *Caveca*, coincident amb l'oc., és d'origen preromà, potser d'una base indoeuropea KAU-EKKA, i es va canviar en *siveca* (s. XV) 32, *xibeca* (s. XIX), *xabeca* 43, per onomatopeia del crit de l'òliba, de la qual es diu que "xiula" 94, 102, i potser de sinònims com *xut*, *xuta*, *xot*; *baveca* 17, 22, 23, 25, contigu a *caveca*, del qual sembla una var., potser amb una modificació del segment inicial per *bab-*, present en *babau*, *babaia*, etc. i al·lusiu a la idea de 'aturat, curt d'enteniment' relacionada amb la postura immòbil del rapaç; alguns relacionen l'arrel expressiva *bab-* amb 'por, balbuceig' (DCVB) o amb 'infantilisme, confusió en l'expressió, l'acció o el pensament' (DECat).

Són d'origen onomatopeic, pel crit que emet, *meuca* ("fa meu-meu" 90, "fa nyeu-nyeu-nyeu" 113); *clluc* 94, 99 ("en cantar diu: *Cluc! cluc! acluca't*", DCVB, s. v. *babeca*); *xot* 7, 24, 30, 91, 97 (der. dim. *xotet* 105), *xuta* ("xiula" 102), *xut* 95, 99; *moixa* (der. dim. *moixeta* 165, 168-171, 173) deu ser un der. de *moix*, mot expressiu, amanyagador del gat, d'on s'hauria pogut despendre el sentit de 'silenciós', de 'sedositat' o de 'suau, que fingeix mansuetud o innocència', significat d'àrea val. que coincideix amb la de

moixa, *moixeta*; Aguiló/Mestre (2017) consideren que *moixeta* 'mussol' és un nom "basat en els miulos que fa" (Pla, 1880: "moixeta, òbila") i segons Martines (2012: 208), "l'*Otus scops* canta com si fos un gatet que maula"; *mifa* 133, 135, 143 (var. *bifa* 145, per equivalència acústica, cf. Veny, 1986 b; potser també *miula* 11 [el *xot* "fa miu-miu" 24]), "que del cant escarnidor li ve el nom" (DECat, s. v. *mofa*).

Són productes d'interferència amb altres llengües l'alg. *astria* 85 ← campidanès, logudorès *istria*, *stria* (Simon, s. XVIII, ap. Armangué, 1996: 204); *xueta* 5, 9, 13 ← fr. *chouette*; *letxu*[θ]a (var. *letxussa* 142, 156, 188 i, amb palatalització [l]- > [ʎ]-, *lletxusa* 189, *lletxussa* 131, 190, *xu*[θ]a 100, probablement per deglutinació, *lletxusna* 183), del cast. *lechuza* (cf. *ALeCMan*, mapa 34), on seria alteració de *nechuza* (< **nochuza* < **nochua* < NŌCTŪA), relacionat amb *leche* (< LACTE) "por la superstición antigua de que la lechuza gustaba de echarse sobre los niños de teta como si los amamantara" (DECH), opinió que Bernis (1995) desestima, tot i que la relació amb *noche* hi hauria pogut tenir un paper.

Vinculada al nostre rapaç es troba la cultura popular manifestada en dos aspectes: 1) creença que es beu l'oli de les llànties de les esglésies, que va generar mots com l'oc. *beu-l'oli*; El Comtat *òbila llanternera* o *llantiera*, Alt Vinalopó *chupaalcuzas* (Fidel *et al.*, 2014; cast. *alcuza* 'setrill'), Osca *llantié* (Bernis, 1995) i que confirmen diversos informadors (36, 46, 79, 117, 137), però que desmenteixen els ornitòlegs (Massip, 1980: 98; Bernis, 1995); 2) cant d'auguri sinistre: "el seu cant porta desgràcia" 78, 86, 88; "el seu crit és de mala senyal" 77; "quan canta diu «moriu»" 32, "és un avís de mort" 88, "si canta és que morirà algú de la família aviat" 95.

Per a més informació sobre *òliba* i els seus congèneres, veg. Martines, 2012: 203-207.

Notem que algun dels noms elencats poden correspondre a altres espècies afins: "*moixeta*, molt semblant a l'òbila" 173; "*baveca*, més petita que l'òliba" 23, "*òbila*, més petita que la *letxussa*" 156.

Observem finalment els valors metafòrics que alguns dels significants han adquirit: *moixeta* 'gatamaula, hipòcrita'; *xibeca*, *xup* 'curt d'enteniment'; *meuca* 'prostituta'.

Són mots normatius *òliba*, *xibeca*, des del DOrt, 1917; *xupa*, *babeca* (sic), des del DG₁, 1932; *xuta*, des del DIEC₁, 1995 (al DOrt, 1917 figurava com a "nom d'ocell", com *xut*, que no va tornar a aparèixer); però *meuca* sols es troba com a 'prostituta', des del DG₁, 1932, i *miula*, com a 'mussol', des del DIEC₂, 2007.